

การอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายทางกระรอกเพื่อส่งเสริม
การท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ชุมชนบ้านดู่ ตำบลเมืองปัก อำเภอบึงขัง
จังหวัดนครราชสีมา

Conservation and Development of Folk Wisdom of Hang Krarok
Patterned Silk Weaving to Promote Educational Tourism of Ban
Du Community, Muang Pak Sub-district, Pak Thong Chai District,
Nakhon Ratchasima Province

กิตติศักดิ์ กลิ่นหมื่นไวย¹

Kittisak Klinmuenwai¹

Received: June 21, 2023

Revised: March 4, 2024

Accepted: March 11, 2024

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบริบทและภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายทางกระรอก 2) ศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายทางกระรอก และ 3) ศึกษาปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อการอนุรักษ์และพัฒนาการทอผ้าไหมลายทางกระรอก

¹ หัวหน้าสาขาวิชาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล (Head of Tourism Industry Department, Faculty of Business Administration, Vongchavalitkul University)
E-mail: kittiya_kitty@hotmail.com, kittisak_kli@vu.ac.th

เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ชุมชนบ้านดู่ ตำบลเมืองปัก อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักครั้งนี้ คือ ประธานกลุ่มและสมาชิก ประชาชนชาวบ้าน เจ้าหน้าที่ภาครัฐและภาคเอกชน จำนวน 30 คน เลือกแบบเฉพาะเจาะจง โดยการใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบบันทึกการสังเกต แบบบันทึกการสนทนากลุ่มย่อย การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาแล้วนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า การทอผ้าไหมลายหางกระรอกเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นที่มีประวัติอันยาวนาน มีการถ่ายทอดความรู้จากประสบการณ์และการลงมือปฏิบัติ มีการจัดตั้งกลุ่มการทอผ้าไหมลายหางกระรอกโดยมีการสร้างเครือข่ายในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ชุมชนบ้านดู่ แนวทางการพัฒนาและอนุรักษ์ควรจัดทำหลักสูตรการทอผ้าให้กับสถาบันการศึกษาในพื้นที่ และส่งเสริมการบันทึกขั้นตอนและกระบวนการทอผ้าเพื่อเป็นหลักฐานการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายหางกระรอกเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ชุมชนบ้านดู่ ปัญหาและอุปสรรค พบว่าขาดการสืบทอดจากคนรุ่นใหม่ และขาดการส่งเสริมประชาสัมพันธ์ ข้อเสนอแนะ คือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุนด้านความรู้ ทักษะ วัสดุ อุปกรณ์ และงบประมาณ ในการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายหางกระรอกเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ชุมชนบ้านดู่ ตำบลเมืองปัก อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา เพื่อให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ: การอนุรักษ์, การพัฒนา, ภูมิปัญญา, การทอผ้าไหมลายหางกระรอก, ส่งเสริมการท่องเที่ยว

Abstract

This research explored the context and the folk wisdom of the Hang Krarok patterned silk weaving and examined guidelines for the conservation and development of the Hang Krarok patterned silk weaving and problems and

difficulties of the conservation and development of the Hang Krarok patterned silk weaving in order to promote educational tourism in Ban Du Community, Muang Pak Sub-district, Pak Thong Chai District Nakhon Ratchasima Province. Key informants were 30 persons consisting of a community chairperson, local scholars, government officials, private employees selected by the purposive sampling. The tools used in this research were an in-depth interview, an observation record, and a focus group discussion record. Collected data was analyzed by using content analysis method and described by descriptive statistics.

The results showed that Hang Krarok patterned silk weaving had a unique local identity with a long history and inherited knowledge from experiences and practices. They built a network to promote and develop the educational tourism in Ban Du Community. The guidelines for the conservation and development revealed that Hang Krarok patterned silk weaving a curriculum should be arranged, the recording of silk weaving procedures and process as evidence of valuable heritage from ancestors should be encouraged to promote the educational tourism. The problems were found that lack of inheritance from the new generation, including a lack of public relations to promote the educational tourism. The suggestion is the involving sectors should provide by support knowledge, skills, materials, equipment, and budget for conservation and development of folk wisdom of Hang Krarok patterned silk weaving of Ban Du community, Muang Pak Sub-district, Pak Thong Chai District, Nakhon Ratchasima Province.

Keywords: Conservation, Development, Wisdom, Hang Krarok patterned silk weaving, Promote tourism

บทนำ

การพัฒนาที่ยั่งยืนของโลก (Sustainable Development Goals: SDGs) ซึ่งจะเป็นจุดเริ่มต้นในการที่จะนำพาประเทศไทยไปสู่การเป็นประเทศที่เศรษฐกิจมีความเจริญเติบโตท่ามกลางสังคมที่สมานฉันท์ ทนสมัย ก้าวหน้าควบคู่ไปกับสิ่งแวดล้อมที่ได้รับการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์อย่างสมดุลในระยะยาว เพื่อให้ประเทศไทยสามารถเสริมสร้างความเข้มแข็งจากภายในให้สามารถเติบโตต่อไปได้อย่างมั่นคงท่ามกลางความผันแปรที่เกิดขึ้นรอบด้านจากภายนอก ภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติตามแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้น้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้เพื่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยไปสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ โดยยึดการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนและสังคมไทยให้มีคุณภาพ ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องทั้งในส่วนของภูมิปัญญาท้องถิ่น องค์กรความรู้สมัยใหม่ การถ่ายทอดองค์ความรู้และการจัดการองค์ความรู้ในระดับปัจเจกชุมชน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565)

จังหวัดนครราชสีมาอัตราการเติบโตของจำนวนวิสาหกิจชุมชนและการส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยชุมชน ตามแนวทางการพัฒนาของหน่วยงานภาครัฐบาลเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องประมาณร้อยละ 70 ของการประกอบการวิสาหกิจชุมชน แต่ในภาพรวมยังขาดการดำเนินงานแบบมีส่วนร่วม ขาดการนำทรัพยากรของท้องถิ่นที่มีอยู่มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์เชิงคุณค่าเพิ่มอย่างแท้จริง ขาดการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษมาสร้างมูลค่าเพิ่มและต่อยอดวิสาหกิจชุมชน โดยเฉพาะการส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนร่วม ซึ่งชุมชนเป็นศูนย์รวมของวัฒนธรรมที่หลากหลายจึงมุ่งใช้จุดแข็งหรือความโดดเด่นของแต่ละชุมชน โดยเฉพาะด้านวัฒนธรรม วิถีชีวิต และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาขับเคลื่อนผ่านกลไกด้านเศรษฐกิจเพื่อเพิ่มศักยภาพและการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน โดยการลงทุนของผู้ประกอบการและเชื่อมโยงสู่อุตสาหกรรมการผลิตและบริการการท่องเที่ยวโดยชุมชนในการสร้างอัตลักษณ์และขยายโอกาสทางการตลาดมากยิ่งขึ้น ผู้ประกอบการส่วนใหญ่ล้วนเป็นผู้นำของวิสาหกิจชุมชนที่ได้รับ

ผลกระทบจากสภาพการแข่งขันในตลาดเพิ่มสูงขึ้น อันเนื่องมาจากผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพและราคาต้นทุนต่ำหรือผลิตภัณฑ์ที่สามารถใช้ทดแทนกันได้ (สำนักงานจังหวัดนครราชสีมา, 2565)

จังหวัดนครราชสีมา หรือโคราชเป็นเขตพื้นที่ที่ประกอบด้วยกลุ่มคนทั้งคนพื้นถิ่นที่ดำรงชีวิตอยู่ก่อนประวัติศาสตร์ มีทั้งกลุ่มชนไท-ลาว ไท-เขมร ไท-ยวน และไทยภาคกลาง มีการผสมกลมกลืนทางชาติพันธุ์ และวัฒนธรรมที่หลากหลาย มีภาษาพูดเป็นภาษาโคราช เรียกตนเองว่า ไท-โคราช หรือ คนโคราช ไม่ใช่คนลาว มีภูมิปัญญาในการทอผ้าบังบก ความหมายและเอกลักษณ์เฉพาะตน ผ้าทอลายทางกระรอก เป็นผ้าของกลุ่มชนไท-ลาว ไท-เขมร ในเขตอีสานใต้ โดยเฉพาะจังหวัดนครราชสีมา ถือเป็นแหล่งที่ผลิตผ้าทอลายทางกระรอกได้งดงามที่สุด และตรงกับหนึ่งในคำขวัญของจังหวัดนครราชสีมาที่ว่า “ผ้าไหมดี” โคราชเป็นหนึ่งในตลาดค้าผ้าไหมที่ใหญ่ที่สุด โดยเมืองหลวงของผ้าไหมโคราชอยู่ที่ “อำเภอปักธงชัย” ที่ซึ่งมีผ้าไหมขึ้นชื่ออยู่เนิ่นไม่ถ้วน และนอกจากผ้าไหมแล้ว โคราชยังมีผ้าทอพื้นเมืองอีกมาก โดยเฉพาะในพื้นที่อำเภอปักธงชัย เป็นพื้นที่ที่มีการทอผ้าไหมอย่างหลากหลายและโดยเฉพาะการทอผ้าไหมลายทางกระรอกเป็นผ้าที่มีลวดลายในตัวในสมัยก่อนบรรดาขุนนาง ผู้ดีทั้งหลาย นิยมนุ่งผ้าทางกระรอกโจงกระเบนในงานพิธีการงานบุญ ต่อมาขยายสู่ผู้มีฐานะและสามัญชนทั่วไป นอกจากนั้นยังใช้เป็นผ้านุ่งในพิธีกรรม ผ้านุ่งของนาค ผ้าคลุมโลงศพ (เรียกว่า ผ้าปกโลง) และผ้าไหว้ผู้ใหญ่ในงานแต่งงาน จากภาพลักษณะของผ้าลายทางกระรอกที่ใช้เป็นผ้านุ่งในกิจกรรมต่าง ๆ ส่วนใหญ่จะทำเป็นสี่เหลี่ยม เช่น สีแดงเข้ม สีเปลือกมังคุด สีเขียวหัวเป็ด สีกรมท่า และอื่นๆ (ประทับใจ สิกขา, 2555) ในยุคปัจจุบันการออกแบบผ้าไหมลายทางกระรอกแนวใหม่ ทำให้มีความหลากหลายและสวยงามยิ่งขึ้น เช่น ที่กลุ่มทอผ้าย้อมสีธรรมชาติ ได้ใช้เทคนิคการมัดย้อมเส้นไหมก่อนนำมาทอผ้าลายทางกระรอกทำให้ดูสวยงามยิ่งขึ้น สำหรับผ้าไหมลายทางกระรอกแล้วถือเป็นผ้าเอกลักษณ์ประจำจังหวัดนครราชสีมา อย่างไรก็ตามเนื่องจากการทอผ้าเชิงอุตสาหกรรมได้มีบทบาทเข้ามาแทนที่การทอผ้าด้วยมือจึงทำให้ผ้าทอลายทางกระรอกเลือนหายไปจากชุมชนในช่วงระยะเวลา 10 กว่าปีที่ผ่านมา โดยเฉพาะทัศนคติต่อการประกอบอาชีพการทอผ้านั้น ผู้ทอ

ส่วนใหญ่ยังมีความรู้สึกว่าการทอผ้าเป็นอาชีพหรืองานที่น่าเบื่อ ทำยาก ไม่คุ้มค่าและไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร ทำให้ผู้ทอผ้านับวันจะน้อยลงและหันไปเลือกอาชีพใหม่ ทางชุมชนเกรงว่าผ้าทอลายทางกระรอกจะสูญหายไปจากชุมชนจึงได้รวมตัวกันเพื่อสืบสานภูมิปัญญาการทอผ้าลายทางกระรอกให้อยู่คู่กับชุมชนสืบไป (สำนักงานพัฒนาชุมชน อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา, 2565)

ปัจจุบันการทอผ้าไหมลายทางกระรอกจะไม่ค่อยเป็นที่รู้จักกันมากนัก และกลุ่มคนที่สนใจภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายทางกระรอกเริ่มหายไป ซึ่งการผลิตผ้าไหมลายทางกระรอกแบบพื้นบ้าน มีขั้นตอนและกรรมวิธีที่ค่อนข้างมาก ทำให้ขาดการสืบสานในด้านภูมิปัญญาและองค์ความรู้ของการทอผ้าไหมลายทางกระรอก พร้อมทั้งการหาแนวทางการอนุรักษ์การทอผ้าไหมลายทางกระรอกอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะเยาวชนในพื้นที่และสถาบันการศึกษาในพื้นที่ที่ไม่สนับสนุนให้เด็กมาเรียนรู้ต่อยอดด้านภูมิปัญญาการทอผ้าลายทางกระรอกในยุคปัจจุบัน (ประภาพรพรณ พากักดี, สัมภาษณ์ ณ วันที่ 9 มกราคม 2565) เพราะการพัฒนาการทอผ้าไหมได้เปลี่ยนไปตามยุคตามสมัย แต่ชาวบ้านก็ยังคงทอผ้าและช่วยกันอนุรักษ์วัฒนธรรมการทอผ้าไหมลายทางกระรอกที่สืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษเพื่อคงความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นไว้และเป็นการแสดงออกถึงภูมิปัญญาการทอผ้าไหมโบราณที่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งต้องทอดด้วยความประณีตอย่างมาก มีลักษณะลวดลายทั้งดงามที่ชุมชนแห่งนี้ได้สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อดำรงภูมิปัญญา และคงความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นให้คงอยู่ โดยเฉพาะวัฒนธรรมการทอผ้าไหมลายทางกระรอกถือเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวในรูปแบบทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) ที่สำคัญที่จะต่อยอดและพัฒนาไปสู่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้และเชิงสร้างสรรค์ได้อย่างยั่งยืน ด้วยปัญหาและความสำคัญดังกล่าวข้างต้น คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่องการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาการทอผ้าลายทางกระรอกเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ชุมชนบ้านดู่ ตำบลเมืองปัก อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมาเพื่อให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทและภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายทางกระรอกเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ชุมชนบ้านดู่ ตำบลเมืองปัก อำเภอบักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา
2. เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายทางกระรอกเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ชุมชนบ้านดู่ ตำบลเมืองปัก อำเภอบักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา
3. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อการอนุรักษ์และพัฒนาการทอผ้าไหมลายทางกระรอกเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ชุมชนบ้านดู่ ตำบลเมืองปัก อำเภอบักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา

ทบทวนวรรณกรรม

1) แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาและผ้าทอท้องถิ่น การทอผ้าในประเทศไทย ถือเป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาเป็นระยะเวลาที่ยาวนาน มีความหลากหลายทั้งรูปแบบ สีเส้น และลวดลาย สอดคล้องตามประเพณี วัฒนธรรมและความเชื่อในท้องถิ่น การทอผ้าส่วนใหญ่เป็นการถ่ายทอดมาจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งต้องอาศัยระยะเวลาในการฝึกฝน ความชำนาญและเชี่ยวชาญ ซึ่งภูมิปัญญาด้านผ้าทอและผลิตภัณฑ์จากผ้า ซึ่งเป็นผลผลิตที่เกิดจากการทอขัด ย้อม ถัก ปัก ตีเกลียว ยก จก มัดหมี่ พิมพ์ลาย ขิด เกาะ/ล้วง ควบเส้น เพื่อใช้เป็นเครื่องนุ่งห่ม และแสดงสถานภาพทางสังคมของคนในท้องถิ่นส่วนใหญ่ของประเทศไทย (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2564) การศึกษาถึงผ้าทอกับวิถีชีวิตคนไทย โดยศึกษาประเภทกรรมวิธีผลิตผ้าทอลวดลายที่สำคัญ ๆ การใช้ผ้าทอในประเทศไทย โดยครอบคลุมในพื้นที่ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ เพื่อประโยชน์ในการออกแบบเครื่องแต่งกายเครื่องประดับ การอนุรักษ์และการนำมาใช้ในชีวิตรประจำวันในปัจจุบัน พบว่าประเภทของผ้าทอสามารถแบ่งตามวัตถุดิบที่ใช้ในการทอ และแบ่งตามกรรมวิธีในการทอ ความละเอียดของลวดลาย ความประณีต ความงดงามของลวดลายล้วนได้มาจากการบวนการถ่ายทอดกันในครอบครัว รุ่นต่อรุ่น ฝีมือและลวดลายการทอจะพัฒนาผ่านประสบการณ์ ระยะเวลาที่

เพาะบ่มโดยผู้ทอเอง จนเกิดอัตลักษณ์ของแต่ละกลุ่ม ผ้าทอมีความสำคัญโดยสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตและสังคมไทยแต่ละภูมิภาค รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างขนบธรรมเนียมประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่เกิดจนตาย ดังนั้นผ้าทอไทยจึงต้องได้รับการอนุรักษ์ (วัฒนะ จุฑะวิภาต, 2555) ชุมชนท้องถิ่นมีความภูมิใจในภูมิปัญญาพื้นบ้านในท้องถิ่นของตนเองในเรื่องผ้าไหมมัดหมี่ มีการเพิ่มรายละเอียดของลายผ้าไหมให้มีความละเอียดมากขึ้น ส่งเสริมเด็กรุ่นใหม่เพื่อสืบทอดการทอผ้าจนเป็นปราชญ์ชาวบ้าน โดยปลูกฝังจิตสำนึกให้ตระหนักเห็นถึงคุณค่าของผ้าไหมเพื่อรักษาให้คงอยู่ได้นานที่สุด มีการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่น พัฒนาวិธีการทอให้มีความหลากหลายได้แก่การมัดหมี่ด้วยฝีมือและการทอผ้าไหมให้เป็นสินค้าที่ได้รับความนิยมปลูกฝังเยาวชนในชุมชนให้มีจิตใจรักในท้องถิ่นของตนเองโดยการถ่ายทอดวิธีการทอผ้าไหมให้แก่ลูกหลานเพื่อสืบทอดต่อไปจนเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น (ภัทรวดี อัครลาและการบุญบัวเพื่อน, 2558) มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมการทอผ้าไหมจัดอยู่ในประเภทงานฝีมือดั้งเดิมมีการถ่ายทอดองค์ความรู้เชิงช่างจากรุ่นสู่รุ่น เริ่มต้นการถ่ายทอดความรู้ภายในครอบครัว และทำการสังสมประสบการณ์และสร้างสรรค์รูปแบบลวดลายบนผืนผ้าไหมมัดหมี่จากแรงบันดาลใจจากวิถีชีวิต ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ความเชื่อ และขนบธรรมเนียมประเพณี โดยมีการถ่ายทอดความรู้มีลักษณะปัจเจกบุคคล ใช้การบอกเล่าวิธีการโดยการลงมือปฏิบัติให้แก่คนในครอบครัวหรือสมาชิกกลุ่มทอผ้าที่ก่อตั้งขึ้น กระบวนการผลิตผ้าไหมมัดหมี่เปลี่ยนแปลงไปตามความต้องการและความนิยมของตลาดผู้บริโภค โดยเฉพาะองค์ความรู้ภูมิปัญญาของปราชญ์ท้องถิ่นถือเป็นสินค้าท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่สามารถนำมาสร้างการมีส่วนร่วม โดยชุมชนสามารถดึงคุณค่าหรือวิถีวัฒนธรรมและสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์แบบมีส่วนร่วม เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมลงมือทำในสถานที่ของชุมชนท้องถิ่นต่อไป (กัญญารินทร์ ไชยจันทร์, 2565)

สรุปได้ว่า ผ้าทอเป็นภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมและศิลปะอย่างหนึ่ง และยังเป็นงานด้านหัตถกรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นจากภูมิปัญญา จึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดมาหลายชั่วอายุคนทำให้ชุมชนยังคงมีการทอผ้าเป็นวิถีวัฒนธรรมจนถึงทุกวันนี้ ซึ่งผ้าทอแต่ละผืนจะบรรจุไว้ด้วยเรื่องราวของวิถีชีวิต สิ่งแวดล้อม และความเชื่อความศรัทธาของชุมชนที่ถ่ายทอด

ลงในชิ้นงานอันเกิดจากฝีมือของช่างทอผ้า การทอผ้าเป็นงานที่ละเอียดอ่อน ต้องใช้ความอดทน ความประณีต ความพยายาม และความรัก ผ้าทอแต่ละผืนจึงแฝงไว้ด้วยความรัก ความผูกพันที่ผ่านการถักทอออกมาเป็นผืนผ้า การส่งเสริมการทอผ้าพื้นบ้าน จึงไม่ใช่การเน้นเฉพาะเรื่องความสวยหรือไม่สวยของผ้าทอ แต่หมายถึงการสร้างสรรชีวิตและวัฒนธรรมอันดีงามให้เข้มแข็ง ทั้งการดำเนินชีวิตตามครรลองคลองธรรม การสืบสานภูมิปัญญาดั้งเดิม การทอผ้าจึงเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคมที่มีการถ่ายทอดและสืบทอดภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่น

2) แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นการทำงานแบบมีส่วนร่วมนั้นไม่ว่าจะเป็นระดับครอบครัว ระดับโรงเรียน ระดับชุมชน ระดับองค์กร หรือระดับประเทศนั้นว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งในกระบวนการที่ตนปัจจุบัน เพราะจะช่วยให้ผู้มีส่วนร่วมเกิดความรู้สึกความเป็นเจ้าของและจะทำให้ผู้มีส่วนร่วมหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียนั้น ยินยอมปฏิบัติตามและรวมถึงตกลงยอมรับได้อย่างสมัครใจ เต็มใจ และได้มีการดำเนินการแก้ปัญหาความไม่เรียบร้อยโดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม (วันชัย วัฒนศัพท์, 2558) การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ผ้าทอพื้นเมืองของท้องถิ่นปลูกฝัง และส่งเสริมให้เด็กรุ่นใหม่เข้าใจ และรักในประเพณี วัฒนธรรมพื้นบ้านให้มากขึ้น แต่งกายด้วยผ้าทอพื้นบ้านในชุมชน บรรลุไว้เป็นหลักสูตรการเรียน การสอนในโรงเรียน สอนลูกหลานให้หัดการทอผ้าพื้นเมือง ให้มีความรักและความภูมิใจในภูมิปัญญาพื้นบ้านในท้องถิ่นของตนเอง การปรับปรุง พื้นฟู การส่งเสริมกิจกรรมการทอผ้าพื้นบ้าน การสร้างเสริมปราชญ์ท้องถิ่นเพื่อถ่ายทอดวิธีการทอผ้าพื้นบ้านให้กับคนรุ่นใหม่ โดยให้ความรู้เกี่ยวกับการทอผ้าพื้นบ้าน การตระหนักถึงคุณค่าวัฒนธรรมภูมิปัญญาที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ (ปัทสนันท์ อุ้มเมือง, 2556) การมีส่วนร่วมในการทอผ้าไหมโดยมีปราชญ์ชาวบ้าน กลุ่มนักริชาการ ผู้ปฏิบัติงานด้านชุมชนท้องถิ่น ผ่านกระบวนการผลิตแบบมีส่วนร่วมโดยการสืบทอด การประยุกต์ ผ่านช่องทางบุคคล สื่อวัตถุที่เป็นผลิตภัณฑ์ สื่อเฉพาะกิจ และสื่อกิจกรรมการปฏิบัติ โดยมีผู้รับสาร คือ สมาชิกในครอบครัวในชุมชนท้องถิ่น กลุ่มนักริชาการ ชุมชนท้องถิ่นและประชาชนทั่วไป การมีส่วนร่วมการผลิตโดยการใช้สื่อบุคคล ผ่านการสนทนา การสอน การอธิบาย การสาธิต การทดลองทำ ขั้นการสืบทอด เน้นใช้สื่อบุคคล และกิจกรรมการปฏิบัติ ใช้วิธีการผสมผสานระหว่างการสอนแบบบอกเล่าและ

การปฏิบัติจริงเน้นการร่วมประชุมเพื่อให้เกิดมูลค่า โดยใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมใช้ในทุกขั้นตอนในการทอดผ้าไหมท้องถิ่น (ธมนพัชร ศรีชะพลกุลสิทธิ, วิทยากร ท่อแก้ว, และกมลรัฐ อินทรทัศน์, 2564) การมีส่วนร่วมของประชาชนหรือกลุ่มบุคคลที่มีความคิดและเป้าหมายที่เหมือนกันได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ และร่วมกันรับผลประโยชน์ โดยจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน (เขาวลิต อยู่เกิด, วิจิตรา ศรีสอน, และศิริโรจน์ ภาคสุวรรณ, 2564)

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกภาคส่วนร่วมมือกันการตัดสินใจ การดำเนินกิจกรรม การติดตามตรวจสอบ และการประเมินผลร่วมกันเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เสมอภาคนำผลที่ได้มาปรับปรุงแก้ไขพัฒนางานเพื่อพัฒนาหรือใช้ความคิดสร้างสรรค์ และความเชี่ยวชาญของแต่ละคนในการแก้ปัญหาของชุมชนและพัฒนางานในกลุ่มให้มีความโปร่งใสและให้มีประสิทธิภาพยิ่ง ๆ ขึ้น

3) แนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน เป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวที่มุ่งสร้างพลังให้ชุมชนท้องถิ่นซึ่งเป็นเจ้าของทรัพยากรการท่องเที่ยวได้บริหารจัดการดำเนินงาน นำเสนอประเพณี วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของท้องถิ่น และร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม และส่งเสริมให้เกิดความเท่าเทียมและเป็นประโยชน์ร่วมกัน เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของคนในชุมชน รวมถึงเศรษฐกิจสังคมและสิ่งแวดล้อม เป็นการให้บริการสินค้าและบริการให้แก่นักท่องเที่ยวที่มาเยี่ยมชม โดยนำผลิตภัณฑ์และบริการในท้องถิ่นมาสู่กระจายผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยว (The Association of Southeast Asian Nations (ASEAN), 2016) การท่องเที่ยวโดยชุมชนจะคำนึงถึงความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม องค์การชุมชน การจัดการ และการเรียนรู้ กำหนดทิศทางการท่องเที่ยวโดยสมาชิกในชุมชนเป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว มีสิทธิ์ในการบริหารจัดการ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน (พจนา สวนศรีและสมภาพ ยี่จ่อหอ, 2556) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมและการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้บริหารจัดการการท่องเที่ยว เพื่อประโยชน์ของตนเองและชุมชน โดยการพัฒนางานจะต้องสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองได้โดยมีเศรษฐกิจชุมชนที่มั่นคง เพื่อยกระดับ

รายได้และคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนและท้องถิ่นอย่างมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ทั้งนี้หน่วยรัฐบาลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรให้ความช่วยเหลือในการวางแผนและการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว ช่วยส่งเสริมชุมชนให้มีศักยภาพในการปฏิบัติงานได้อย่างยั่งยืน (B. Saheb Zadeh and Nobaya Ahmad, 2010) การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนอย่างสมดุลต้องคำนึงถึงองค์ประกอบ 3 มิติ คือ เศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการพัฒนาการท่องเที่ยวที่มีรากฐานมาจากชุมชนท้องถิ่นจะต้องมีการสร้างสมดุลที่เหมาะสมระหว่างองค์ประกอบ 3 มิติเหล่านี้ด้วย (World Tourism Organization, 2005)

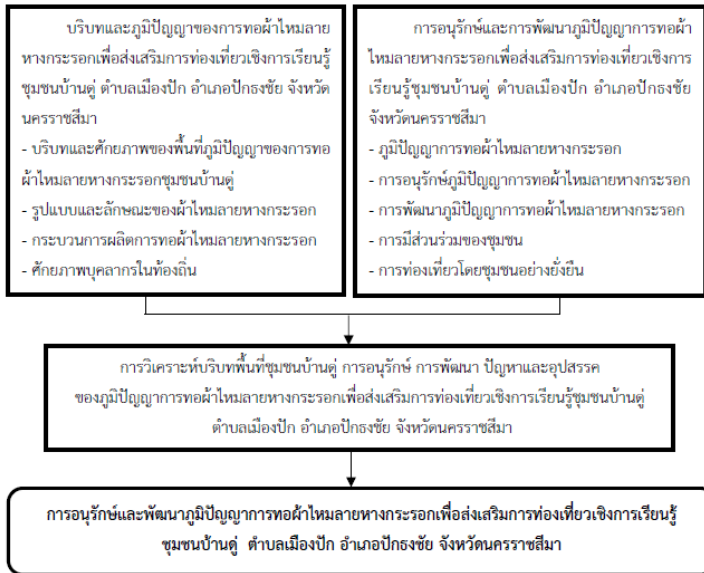
สรุปได้ว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน เป็นการมีส่วนร่วมในการวางแผนและพัฒนากิจกรรมด้านการท่องเที่ยวชุมชนด้านวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกภาคส่วนในชุมชนได้ร่วมวางแผนการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างทั่วถึงและมีการกระตุ้นให้ผู้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนากิจกรรมของชุมชนให้มีความโดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ ให้เป็นที่ดึงดูดแก่นักท่องเที่ยว โดยเน้นการมีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว สร้างจิตสำนึกให้เกิดการตระหนักถึงคุณค่าของวัฒนธรรมท้องถิ่น และสามารถกระจายผลประโยชน์อย่างทั่วถึงและเป็นธรรมเพื่อความยั่งยืนต่อไป

4) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การศึกษาของ อรณิชา ทศตา, สุกัญญา ใจอดทน, และ จันทร์จิรา ใจอดทน (2560) การอนุรักษ์และถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าไหม มีวิธีการถ่ายทอดได้หลายทางโดยใช้เทคนิคการสาธิต การปฏิบัติจริง การบอกเล่า เพื่อให้ปฏิบัติตาม โดยการทำให้ดูพร้อมทั้งการพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกัน วิธีการเรียนรู้ส่วนใหญ่เกิดจากการลงมือทำ การลองผิด ลองถูก จนเกิดการสั่งสมและพัฒนาความรู้การทอผ้าไหมอยู่ตลอดเวลา ซึ่งแต่ละวิธีขึ้นอยู่กับองค์ความรู้และกลุ่มเป้าหมายที่จะรับการถ่ายทอด และควรมีการสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐเพื่อส่งเสริมกลุ่มทอผ้าไหมให้มีความยั่งยืนและควรมีการสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง มีการจัดทำหลักสูตรการทอผ้า และการส่งเสริมการบันทึกเพื่อเป็นหลักฐานในการถ่ายทอดภูมิปัญญาทั้งนี้เพื่อช่วยชาวบ้านสามารถรักษาความรู้และทักษะอีกทั้งยังเป็นการสร้างเสริมรายได้ให้แก่ชุมชนด้วย และการศึกษาของ

มาริสสา อินทเรกิต, ชรินพร งามกมล, และวิชุดา อยู่ยงค์ (2561) การถ่ายทอดภูมิปัญญาของการทอผ้าไหมมัดหมี่ดินแดงของชุมชนบ้านหัวสะพาน ใช้หลายวิธีร่วมกันทั้งการบอกเล่า การบันทึกลงในกระดาษเส้นกราฟ การสาธิต และลงมือปฏิบัติ การพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน และการศึกษาของ ณมน ธนินธญากร, วรพจน์ พรหมจักร, และสุภิภัทร์ บุญแน่น (2561) ภูมิปัญญาการทอผ้าฝ้ายของชุมชนบ้านหนองงูจาร์ยผาง เริ่มจากการทอเพื่อใช้สอยภายในครอบครัว และนำไปถ่ายทอดให้กับชุมชนใกล้เคียง แนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาโดยการถ่ายทอดความรู้จากประสบการณ์การทอผ้าโดยใช้การบอกเล่าและการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง มีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพการทอผ้าฝ้ายชุมชนมีการส่งเสริมการสร้างเครือข่ายและขอความร่วมมือจากผู้นำชุมชนในการส่งเสริมให้เกิดเครือข่ายเพื่อเกื้อกูลสินค้าของกลุ่มผู้ผลิตในชุมชนและชุมชนข้างเคียงรวมถึงการมุ่งส่งเสริมโดยการปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นโดยเฉพาะเยาวชนในชุมชนต่อไป และการศึกษาของ ศิวาพร พยัคฆนันท์ และคณะ (2564) การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนผ้าไหมทอมือควรให้ความสำคัญกับการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์เฉพาะพื้นที่ พัฒนาบุคลากรการท่องเที่ยวที่มีทักษะในการถ่ายทอดความรู้และคุณค่าเกี่ยวกับกิจกรรมการทอผ้าไหม จัดให้มีศูนย์บริการนักท่องเที่ยวและจัดการบริการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง และควรพัฒนาให้คนในชุมชนมีทักษะการใช้เทคโนโลยีเพื่อการประชาสัมพันธ์ทางการตลาดการท่องเที่ยวให้มีรูปแบบที่หลากหลาย และควรส่งเสริมให้ชุมชนควรมีส่วนร่วมในอนุรักษ์วิถีชีวิตช่างทอและภูมิปัญญาผ้าไหมทอมือให้ยั่งยืนสืบไป

กรอบแนวคิด

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง จึงสร้างและกำหนดกรอบแนวคิดเพื่อใช้ในการศึกษการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิด

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายทางกระรอกเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ชุมชนบ้านดู่ ตำบลเมืองปัก อำเภอบึงขัง จังหวัดนครราชสีมา ใช้วิธีการศึกษาวิจัยโดยรวบรวมข้อมูลจากแหล่งทุติยภูมิและรวบรวมข้อมูลจากแหล่งปฐมภูมิ ผู้วิจัยได้ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ดังนี้

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหา การวิจัยนี้โดยทำการศึกษการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายทางกระรอกเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ ชุมชนบ้านดู่

ตำบลเมืองปัก อำเภอบักรังชัย จังหวัดนครราชสีมา การจัดการปัจจัยที่เป็นผลทำให้กลุ่มชุมชนประสบความสำเร็จ และแนวทางการพัฒนาฝีมือของกลุ่มเกี่ยวกับเรื่องการค้างานกลุ่ม การผลิต ระบบจัดการกลุ่ม กระบวนการเรียนรู้กระบวนการผลิตผ้าไหม แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายทางกระรอกเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ชุมชนบ้านดู่ ตำบลเมืองปัก อำเภอบักรังชัย จังหวัดนครราชสีมาให้เป็นมรดกของชุมชน การได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนและส่วนท้องถิ่นรวมถึงการศึกษาเกี่ยวกับบริบทชุมชนเพื่ออธิบายถึงลักษณะที่เป็นส่วนส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ของชุมชนให้การดำเนินงานของชุมชนให้ประสบความสำเร็จ

ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การวิจัยนี้กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในครั้งนี้ คือ ประธานกลุ่มทอผ้าไหมลายทางกระรอกเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ชุมชนบ้านดู่ ตำบลเมืองปัก อำเภอบักรังชัย จังหวัดนครราชสีมา จำนวน 1 คน สมาชิกในกลุ่มทอผ้าไหมลายทางกระรอก จำนวน 20 คน ปราชญ์ชาวบ้านด้านการทอผ้าไหมลายทางกระรอก จำนวน 3 คน และเจ้าหน้าที่ภาครัฐ จำนวน 3 คนและเจ้าหน้าที่ภาคเอกชน จำนวน 3 คน รวมทั้งสิ้น 30 คน โดยเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Selection)

ขอบเขตด้านพื้นที่ การวิจัยนี้ศึกษาเฉพาะกลุ่มทอผ้าไหมลายทางกระรอกเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ชุมชนบ้านดู่ ตำบลเมืองปัก อำเภอบักรังชัย จังหวัดนครราชสีมา

ขอบเขตด้านระยะเวลา การวิจัยนี้ศึกษาในช่วงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2565 - มิถุนายน พ.ศ. 2566

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย 1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interviews) 2) แบบบันทึกการสังเกต และ 3) แบบบันทึกการสนทนากลุ่มย่อย

การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่มุ่งศึกษากระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญา กระบวนการผลิตการทอผ้าไหมลายทางกระรอกเพื่อพัฒนาและการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายทางกระรอกเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ โดยใช้วิธีการที่หลากหลายได้แก่ 1) การศึกษาข้อมูลเบื้องต้น (Primary Research)

เป็นการศึกษาค้นคว้า และรวบรวม เอกสารทางวิชาการ ที่เกี่ยวข้องทั้งแนวคิดทางศักยภาพ แนวคิดชุมชนเข้มแข็งและการท่องเที่ยวโดยชุมชน งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2) การศึกษาภาคสนาม (Field Research) ผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มจำนวน 30 คน ในประเด็นที่ศึกษาจากแหล่งข้อมูลที่หลากหลายทั้งในลักษณะแบบเป็นทางการและแบบไม่เป็นทางการกับประธานกลุ่มทอผ้าไหมลายทางกระรอกจำนวน 1 คน ปราชญ์ชาวบ้านจำนวน 3 คน ตัวแทนกลุ่มทอผ้าไหมลายทางกระรอกจำนวน 20 คน เจ้าหน้าที่ของรัฐจำนวน 3 คน และภาคเอกชนจำนวน 3 คน ที่มีส่วนสำคัญในการพัฒนากลุ่มทอผ้าไหมลายทางกระรอกเกี่ยวกับเทคนิค การถ่ายทอดภูมิปัญญาและกระบวนการผลิตผ้าไหมลายทางกระรอก รวมทั้งได้ศึกษาหาแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายทางกระรอกเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ชุมชนบ้านดู่ตำบลเมืองปัก อำเภอบักรังชัย จังหวัดนครราชสีมาให้เป็นมรดกของชุมชนสืบไปอย่างยั่งยืน

การวิเคราะห์ข้อมูล การวิจัยนี้วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

การพิทักษ์สิทธิ์ผู้เข้าร่วมการวิจัย การวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ทำการชี้แจงวัตถุประสงค์ของการศึกษาให้ผู้เข้าร่วมศึกษาได้ทราบ การศึกษาในครั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสมัครใจของกลุ่มตัวอย่างที่จะยินยอมเข้าร่วมในการตอบแบบสอบถามหรือไม่ก็ได้ ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้จะถูกเก็บไว้เป็นความลับทั้งระหว่างการศึกษาและหลังการศึกษาโดยจะไม่มีการเปิดเผยข้อมูลส่วนตัว และการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ผู้วิจัยจะดำเนินการขออนุญาตบันทึกเสียงแต่ละครั้งก่อนเริ่มสัมภาษณ์ โดยแจ้งให้กลุ่มตัวอย่างทราบว่าไฟล์บันทึกเสียงจะถูกเก็บรักษาเป็นความลับไว้อย่างดี เมื่อกระบวนการวิจัยสิ้นสุดผู้วิจัยจะดำเนินการลบหรือทำลายข้อมูลบันทึกเสียงทั้งหมดออกจากเครื่องคอมพิวเตอร์ทันที สำหรับผลการศึกษาจะนำเสนอเป็นภาพรวมและนำมาใช้ประโยชน์เพื่อการศึกษาเท่านั้น

ผลการศึกษา

การวิจัยเรื่อง การศึกษาการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายทางกระรอกเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ชุมชนบ้านดู่ ตำบลเมืองปัก อำเภอบักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา มีผลการวิจัยดังนี้

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาบริบทและภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายทางกระรอกเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ชุมชนบ้านดู่ ตำบลเมืองปัก อำเภอบักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา พบว่าชุมชนบ้านดู่ยังคงรักษาวัฒนธรรมการทอผ้าไหมที่สืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ควบคู่ไปกับการทำเกษตรกรรม การทอผ้าไหมของคนในชุมชนบ้านดู่ โดยเฉพาะผ้าไหมมัดหมี่ลายทางกระรอก ที่มีลวดลายสวยงามเป็นที่นิยมชื่นชอบของคนทั่วไป แต่ด้วยวิถีชาวบ้านในชุมชนยังกระจุกกระจายกัน ทำมาหากินแบบตัวใครตัวมัน มีการทอผ้าไหมเป็นอาชีพหลัก โดยมีพ่อค้าคนกลางแวะเวียนเข้ามาในชุมชน เพื่อรับซื้อผ้าไหมที่ทอเสร็จเรียบร้อยแล้วไปจำหน่าย ชาวบ้านก็มีการแข่งขันกัน เกิดความไม่สามัคคีในชุมชนและชาวบ้านมักถูกพ่อค้าคนกลางเอาเปรียบ ชุมชนบ้านดู่จึงได้มีการจัดตั้ง “กลุ่มหัตถกรรมผ้าไหมบ้านดู่” ขึ้นมา “กลุ่มหัตถกรรมผ้าไหมบ้านดู่” มีผ้าไหมที่เป็นเอกลักษณ์หนึ่งอย่าง ที่ในปัจจุบันพบเจอได้ค่อนข้างยากแล้ว นั่นคือ “ผ้าไหมทางกระรอก” เป็นผ้าไหมโบราณของไทย ซึ่งต้องทอด้วยความประณีตอย่างมาก มีลักษณะลวดลายที่ดูเรียบง่ายแต่แฝงไปด้วยความวิจิตรตระการตา ผ้าชนิดนี้จะมีเอกลักษณ์ในการทอที่เรียกอีกอย่างว่า “การควบเส้น” โดยเส้นไหมของชุมชนบ้านดู่แห่งนี้จะไม่ได้เลี้ยงตัวไหมด้วยตนเอง แต่จะรับมาจากเกษตรกรอีกทอดหนึ่ง ถือเป็นการกระจายรายได้ช่วยกลุ่มเกษตรกรในชุมชนใกล้เคียงอีกด้วย ซึ่งเมื่อได้มาแล้วก็เข้าสู่กระบวนการการผลิตผ้าไหม เริ่มจากมัดหมี่และย้อมไหมด้วยสีจากธรรมชาติ เช่น การย้อมจากครั่ง เพื่อให้ได้สีแดงอ่อนหรือสีชมพู จากนั้นก็นำไปขึ้นกี่เพื่อทอออกมาเป็นผ้าไหมลวดลายต่าง ๆ ตามที่ผู้ต้องการ ผ้าไหมที่มีความสวยงาม มันวาว คุณภาพดี

ขั้นตอนการสร้างลวดลายและกรรมวิธีการทอผ้าไหมลายทางกระรอกที่มีลักษณะสำคัญของผ้าทางกระรอกคือ เป็นผ้าพื้นเรียบที่ใช้เทคนิคการทอพิเศษ ที่มีกระบวนการและ

เทคนิคการทอผ้าโดยใช้ไหมเส้นพุ่ง 2 เส้น ควบกันโดยนำมาตีเกลียวควบเข้าด้วยกันให้เป็นเส้นเดียว โดยใช้อุปกรณ์ในการตีคือ โน และโบก ผ้าทอหลายทางกระรอกโดยทั่วไปนิยมใช้สีเหลืองมาควบ เมื่อนำมาทอเป็นเส้นพุ่งบนผืนผ้า จะทำให้ผ้าทอที่เป็นผ้าพื้นมีความสวยงามจากสีเหลืองของไหม เส้นไหมสองเส้นสองสีมาตีเกลียวควบให้เป็นเส้นเดียวกัน เรียกว่า “เส้นควบ” “เส้นลูกลาย” หรือ “เส้นทางกระรอก” จากนั้นนำมาทอพุ่งขัดกับเส้นยืน ซึ่งใช้สีอีกหนึ่งอาจเข้มหรืออ่อนกว่าสีที่ใช้ เพื่อให้เกิดลายขัดเด่นขึ้นมา จะได้ผ้าพื้นที่มีลายเหลือบเล็ก ๆ ในเนื้อผ้าดูคล้ายจะมีปูย่นอ่อนขึ้นมาเหมือนกับเส้นขนของทางกระรอก จึงเรียกว่า “ผ้าลายทางกระรอก” เทคนิคการทอผ้าชนิดนี้ นับเป็นเทคนิคดั้งเดิมของชนเผ่าไท เพราะมีการทอผ้าชนิดนี้ในชนเผ่าไทดั้งเดิม คือ ชาวภูไท และไทลาว เรียกเทคนิคนี้ว่า “การเข็น” ไทวนเรียก “ปั่นโก” กลุ่มชาวไทพวนเรียกว่า “มะล้งไม” หรือ “มับไม” กลุ่มไทภาคกลาง ไทภาคใต้ และไทอีสานทั่วไปเรียกว่า “ผ้าทางกระรอก” ส่วนชาวไทเชื้อสายเขมร และชาวส่วย (กูย) เรียกเป็นภาษาเขมรว่า “กระเนียว” หรือ “กะเนียว” ชาวไทยอีสานแต่โบราณจะนำผ้าทางกระรอก หรือบางที่เรียกว่า ผ้าม่วง มานุ่งเป็นโจงกระเบน ผ้าไหมทางกระรอกเป็นผ้าที่มีลายเหลือบเงาสวยงาม และมีวิธีการทอทำให้เกิดลวดลายได้ 3 แบบ ได้แก่ 1) ลวดลายทางกระรอกที่พุ่งไปด้านขวา เป็นการทอด้วยเส้นใยที่ตีเกลียวด้านขวา 2) ลวดลายทางกระรอกที่พุ่งไปด้านซ้าย เป็นการทอด้วยเส้นใยที่ตีเกลียวด้านซ้าย และ 3) ลวดลายทางกระรอกที่มีสายพุ่งเป็นหยักแหลม เป็นการใช้กระสวย 2 อัน พุ่งทอซ้อนสลับซ้ายขวา ลักษณะทั่วไปของผ้าทอหลายทางกระรอกคือ จะเป็นผ้าพื้นเรียบชนิดหนึ่ง มีความกว้าง 1 หลา ความยาว 4 หลา มักมีสีเข้มเช่น สีเม็ดมะขาม สีเปลือกมังคุด สีแดงครั่ง ฯลฯ โดยจะมีลายเหลือบสีในตัวมองเหมือนภาพ 3 มิติ ทั้งนี้ผ้าทางกระรอกโบราณจะมีริ้วเชิงชายคั่นที่ชายผ้าทั้งสองด้าน ทอด้วยเส้นไหม ที่ต่างสีจากสีพื้น จะทอเป็นเส้นเล็กๆ 8-9 เส้น และมีเส้นกรอบบังคับไว้อีกข้างละ 3-4 เส้น ตามความพึงพอใจของผู้ทอ หรือบางผืนจะทอเป็นลายลูกแก้วเล็ก ที่ดูงดงามแปลกตา ริ้วเชิงชายนี้บางคนเรียกว่า กั้น, ก่าน, ชิดคั่น, เชิงคั่น และเชิงผ้ากั้นชาย นอกจากนี้ยังนำมาทอเป็นผ้าลายตาราง หรือส่รง ผ้าส่รงส่วนใหญ่ จะทอด้วย เส้นไหมลูกลายหรือเส้นไหมทางกระรอก เนื้อผ้าในลายตารางจึงมีสีเหลือบคล้ายเส้นขนของทางกระรอก

จึงเรียกว่า ผ้าโสร่งไหมทางกระรอก หรือผ้าโสร่ง จะมีลักษณะเป็นตารางใหญ่ สีเหลือง จัตุรัส มีหลายสี ทั้งแดง เขียว เหลือง น้ำเงิน สลับกันตลอดทั้งผืน ชิดกันระหว่างตารางสี ใหญ่นั้นด้วย รีวชิดกันสีแดง หรือสีขาวหรือสีเหลือง เป็นเส้นเล็ก ๆ ทั้งผืน ผ้าตาราง หรือผ้า โสร่งนี้จะมีหน้ากว้างประมาณ 1 เมตร ยาวประมาณ 2 เมตร แล้วเย็บเข้าด้วยกันเป็นถุง คล้ายกับผ้าขึ้นของผู้หญิง โทนสีของผ้าจะมี 2 โทน คือ ผ้าโสร่งแดง จะมีสีสันสดใส สำหรับ ผู้ชายที่มีอายุไม่สูงนัก แต่ถ้าเป็นผู้ชายสูงวัย จะใช้ผ้าโทนสีเข้ม เรียกว่า ผ้าโสร่งดำ จากกรรมวิธีการทอและลวดลายของผ้าทางกระรอก อาจสรุปเป็นลักษณะเด่นของ ผ้าทางกระรอก ได้ว่า การทอผ้าไหมลายทางกระรอกนิยมทอโดยการนำเส้นไหม 2 เส้นมา ควบกันให้เป็นสี่เหลี่ยมเช่น สีเขียวควบสีเหลือง สีแดงควบสีเหลือง โดยเส้นไหมที่นำมาทอจะ เป็นไหมเส้นเล็กเพราะจะทำให้ผ้าที่ทอมีความละเอียดงดงามและจะเกิดความเลื่อมของสีผ้า เมื่อทอออกมาแล้ว ครั้งหนึ่งผ้าทางกระรอกเคยเป็นผ้าประจำจังหวัดนครราชสีมา ตามคำขวัญ เดิมของจังหวัดที่ว่า "นกเขาคาร์ม อ้อยคันร่ม ส้มขี้ม้า ผ้าทางกระรอก ดอกสายทอง แมวสี สวาด" เพราะโคราชมีการทอผ้าไหมทางกระรอกมานานกว่าร้อยปี จึงทำให้ภูมิปัญญาการทอ ผ้าไหมลายทางกระรอกของชุมชนบ้านดู่ ได้รับการรับรองตราสัญลักษณ์พระราชทาน “นกยูง สีน้ำเงิน” เป็นเครื่องหมายันติ กลุ่มหัตถกรรมทอผ้าไหมชุมชนบ้านดู่ ตำบลเมืองปัก อำเภอบักรงชัย จังหวัดนครราชสีมา ที่เกิดจากหมู่บ้านและภูมิปัญญาของคนในชุมชนอีกด้วย

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนา ภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายทางกระรอกเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ชุมชนบ้านดู่ ตำบลเมืองปัก อำเภอบักรงชัย จังหวัดนครราชสีมา จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนา กลุ่มประกอบด้วย ประธานกลุ่มทอผ้าไหมลายทางกระรอก ปราชญ์ชาวบ้านจำนวน ตัวแทน กลุ่มทอผ้าไหมลายทางกระรอก เจ้าหน้าที่ของรัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ พบว่า ควรมีการสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับคนในชุมชนทุกภาคส่วนในการส่งเสริมการอนุรักษ์และ พัฒนาภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายทางกระรอกเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ชุมชน บ้านดู่ และหน่วยงานจากภาครัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ชุมชนโดยตรงและ ทางอ้อมควรสนับสนุนงบประมาณด้านต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมกิจกรรมการอนุรักษ์และพัฒนา

ภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายทางกระรอกเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ชุมชนบ้านดู่ และส่งเสริมให้มีการจัดทำหลักสูตรการทอผ้าไหมลายทางกระรอกและลายอื่น ๆ ให้กับสถาบันการศึกษาในพื้นที่เพื่อช่วยให้ช่วยสืบสานและสืบทอดและบรรจุเป็นหนึ่งในหลักสูตรการเรียนการสอน และการส่งเสริมให้เป็นศูนย์การท่องเที่ยวชุมชนเชิงการเรียนรู้หมู่บ้านผ้าทอไหมอย่างยั่งยืน และพัฒนาส่งเสริมการบันทึกกระบวนการทอผ้าไหมลายทางกระรอกและลวดลายอื่น ๆ เพื่อเป็นหลักฐานและถ่ายทอดภูมิปัญญาอันล้ำค่าของบรรพบุรุษ รวมถึง มีการถ่ายทอด องค์ความรู้การทอผ้าไหมลายทางกระรอกให้กับคนรุ่นใหม่ นักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไปที่สนใจมาศึกษาดูงานการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้ของกลุ่มชุมชนทอผ้าไหมลายทางกระรอกและสามารถมีส่วนร่วมในการลงมือปฏิบัติเพื่อเป็นการส่งเสริมและการอนุรักษ์ให้ภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายทางกระรอกชุมชนบ้านดู่ ตำบลเมืองปัก อำเภอบักรังชัย จังหวัดนครราชสีมาคงอยู่สืบไป

ผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อการอนุรักษ์และพัฒนาการทอผ้าไหมลายทางกระรอกเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ชุมชนบ้านดู่ ตำบลเมืองปัก อำเภอบักรังชัย จังหวัดนครราชสีมา จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มประกอบด้วย ประธานกลุ่มทอผ้าไหมลายทางกระรอก ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน ตัวแทนกลุ่มทอผ้าไหมลายทางกระรอก เจ้าหน้าที่ของรัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ พบว่า คนในชุมชนส่วนใหญ่ขาดความรู้ ความเข้าใจถึงความสำคัญและคุณค่าของการสืบสานและอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายทางกระรอกที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต และยังขาดองค์ความรู้ถึงความเป็นมาและด้านขั้นตอนกระบวนการผลิตทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรมการทอผ้าไหมลายทางกระรอกที่มีมาตั้งแต่อดีตที่มีอยู่ในชุมชน และขาดการส่งเสริมการเรียนรู้และแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาการทอผ้าไหมลายทางกระรอกเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ชุมชนบ้านดู่ ตำบลเมืองปัก อำเภอบักรังชัย จังหวัดนครราชสีมา โดยเฉพาะหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง เช่น หน่วยงานด้านการพัฒนาชุมชน องค์กรส่วนท้องถิ่น รวมไปถึงสถาบันการศึกษาในพื้นที่ยังไม่มีหลักสูตรที่ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยเฉพาะหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ควร

ให้การสนับสนุนด้านความรู้ความเข้าใจ ทักษะ วัสดุ อุปกรณ์ งบประมาณให้เหมาะสม รวมถึงการจัดทำหลักสูตรการทอผ้าไหมลายทางกระรอกเพื่อเป็นการเสริมความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับคนในรุ่นปัจจุบัน และชุมชนท้องถิ่นยังขาดการส่งเสริมการรวมกลุ่มของชุมชนจากทุกภาคส่วนเพื่อหาแนวทางในการอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายทางกระรอกและผ้าทออื่น ๆ ของชุมชน โดยเฉพาะการขาดการสืบทอดองค์ความรู้การทอผ้าไหมลายทางกระรอกจากคนรุ่นใหม่ในชุมชน ซึ่งจะต้องได้รับการส่งเสริมและอนุรักษ์อย่างเร่งด่วนและการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงการเรียนรู้เพื่อเป็นการเผยแพร่ข้อมูลให้กับสังคมภายนอกได้รับทราบและเกิดการเดินทางมาเยือนและเรียนรู้ รวมถึงขาดการประชาสัมพันธ์กิจกรรมด้านภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายทางกระรอกของชุมชนอย่างต่อเนื่อง

อภิปรายและสรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องการอนุรักษ์และพัฒนาการทอผ้าไหมลายทางกระรอกเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ชุมชนบ้านดู่ ตำบลเมืองปัก อำเภอบักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา ผู้วิจัยได้นำผลการวิจัยมาอภิปรายผลดังนี้

อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาบริบทและภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายทางกระรอกเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ชุมชนบ้านดู่ ตำบลเมืองปัก อำเภอบักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา พบว่า ชุมชนบ้านดู่ มีภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายทางกระรอกยังคงรักษาวัฒนธรรมการทอผ้าไหมเฉพาะถิ่น ที่สืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ที่มีประวัติความเป็นมาอันยาวนานมีการถ่ายทอดความรู้จากประสบการณ์โดยการบอกเล่าและการให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติด้วยตนเองควบคู่ไปกับการทำเกษตรกรรม การทอผ้าไหมของบ้านดู่ มีทั้งสี่พื้นผ้าลายทางกระรอก โดยเฉพาะผ้าไหมมัดหมี่ลายทางกระรอกมีลวดลายสวยงามเป็นที่นิยมชื่นชอบของคนทั่วไป โดยเฉพาะชุมชนบ้านดู่มีการทอผ้าไหมลายทางกระรอก” เป็นผ้าไหมโบราณของไทย ซึ่งต้องทอด้วยความประณีตอย่างมาก มีลักษณะลวดลายที่ดูเรียบง่ายแต่แฝงไปด้วยความวิจิตรตระการตา ผ้าชนิดนี้จะมีเอกลักษณ์ในการทอที่เรียกอีกอย่างว่า “การควบเส้น” โดยเส้นไหมของชุมชนบ้านดู่แห่งนี้จะไม่ได้เลี้ยงตัวไหมด้วยตนเอง แต่จะรับมาจาก

เกษตรกรอีกทอดหนึ่ง ถือเป็นการกระจายรายได้ช่วยกลุ่มเกษตรกรในชุมชนใกล้เคียงอีกด้วย ซึ่งเมื่อได้มาแล้วก็เข้าสู่กระบวนการการผลิตผ้าไหม เริ่มจากมัดหมี่และย้อมไหมด้วยสีจากธรรมชาติ เช่น การย้อมจากครั่ง เพื่อให้ได้สีแดงอ่อนหรือสีชมพู จากนั้นก็นำไปขึ้นก็เพื่อทอดออกมาเป็นผ้าไหมลวดลายต่าง ๆ ตามที่ผู้ต้องการ ผ้าไหมที่มีความสวยงาม มันวาว คุณภาพดี เทคนิคการทอผ้าโดยใช้ไหมเส้นพุ่ง 2 เส้น ควบกันโดยนำมาตีเกลียวควบเข้าด้วยกันให้เป็นเส้นเดียว โดยใช้อุปกรณ์ในการตีคือ โน และโบก ผ้าทอลายทางกระรอก โดยทั่วไปนิยมใช้สีเหลืองมาควบ เมื่อนำมาทอเป็นเส้นพุ่งบนผืนผ้า จะทำให้ผ้าทอที่เป็นผ้าพื้น มีความสวยงาม จากสีเหลืองของไหม เส้นไหมสองเส้นสองสีมาตีเกลียวควบให้เป็นเส้นเดียวกัน เรียกว่า “เส้นควบ” “เส้นลูกลาย” หรือ “เส้นทางกระรอก” จากนั้นนำมาทอพุ่งขัดกับเส้นยืน ซึ่งใช้สีอีกหนึ่งอาจเข้มหรืออ่อนกว่าสีที่ใช้ เพื่อให้เกิดลายขัดเด่นขึ้นมา จะได้ผ้าพื้นที่มีลายเหลือบเล็ก ๆ ในเนื้อผ้าดูคล้ายจะมีปูชนอันขึ้นขึ้นมาเหมือนกับเส้นขนของทางกระรอก จึงเรียกว่า “ผ้าทางกระรอก” เนื่องจากการทอผ้าเชิงอุตสาหกรรมที่ได้เข้ามามีบทบาทเข้ามาแทนที่การทอผ้าด้วยมือ จึงทำให้การทอผ้าไหมลายทางกระรอกอาจจะเลือนหายไปจากชุมชนในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ทางผู้นำชุมชน ประธานกลุ่มทอผ้าไหมลายทางกระรอก ปราชญ์ชาวบ้าน ตัวแทนกลุ่มทอผ้าไหมลายทางกระรอก เจ้าหน้าที่ของรัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องในพื้นที่เกรงว่าการทอผ้าไหมลายทางกระรอกอาจจะสูญหายไป จึงได้รวมตัวกันเพื่อสืบสานภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายทางกระรอกเพื่อให้ดำรงอยู่จนชั่วลูกชั่วหลาน ในปัจจุบันจะเห็นได้ว่าขั้นตอนในการทอผ้าไหมลายทางกระรอกได้มีการพัฒนาการทอผ้าไหมลายทางกระรอกเป็นผ้าที่มีลายเหลือบเงาสวยงาม มีวิธีการทอทำให้เกิดลวดลายได้ 3 แบบ ได้แก่ 1) ลวดลายทางกระรอกที่พุ่งไปด้านขวา เป็นการทอด้วยเส้นใยที่ตีเกลียวด้านขวา 2) ลวดลายทางกระรอกที่พุ่งไปด้านซ้าย เป็นการทอด้วยเส้นใยที่ตีเกลียวด้านซ้าย และ 3) ลวดลายทางกระรอกที่มีสายพุ่งเป็นหยักแหลม เป็นการใช้กระสวย 2 อัน พุ่งทอย้อนสลับซ้ายขวา ลักษณะทั่วไปของผ้าทอลายทางกระรอกคือ จะเป็นผ้าพื้นเรียบชนิดหนึ่ง มีความกว้าง 1 หลา ความยาว 4 หลา มักมีสีเข้ม เช่น สีเม็ดยะเขม สีเปลือกมังคุด สีแดงครั่ง ฯลฯ โดยจะมีลายเหลือบสีในตัว มองเหมือนภาพ 3 มิติ ทั้งนี้ผ้าทางกระรอกโบราณจะมีริ้ว

เชิงชายคั่นที่ชายผ้าทั้งสองด้าน ทอดด้วยเส้นไหม ที่ต่างสีจากสีพื้น จะทอเป็นเส้นเล็ก ๆ 8-9 เส้น และมีเส้นกรอบบังคับไว้อีกข้างละ 3-4 เส้น ตามความพึงพอใจของผู้ทอ หรือบางพื้น จะทอเป็นลายลูกแก้วเล็ก ที่ดูงดงามแปลกตา รื้อเชิงชายนี้บางคนเรียกว่า กั้น, ก่าน, ชิดคั่น, เชิงคั่นและเชิงผ้ากั้นชาย นอกจากนี้ยังนำมาทอเป็นผ้าลายตาราง หรือสอร่าง ผ้าสอร่างส่วนใหญ่ จะทอด้วยเส้นไหมลูกลายหรือเส้นไหมหางกระรอก เนื้อผ้าในลายตารางจึงมีสีเหลือบลาย คล้ายเส้นขนของหางกระรอก จึงเรียกว่า ผ้าสอร่างไหมหางกระรอก หรือผ้าสอร่าง และทอเป็น ผ้าซิ่นของผู้หญิง โทนสีของผ้าจะมี 2 โทน คือ ผ้าสอร่างแดง จะมีสีสันสดใส สำหรับผู้ชายที่มี อายุไม่สูงนัก แต่ถ้าเป็นผู้ชายสูงวัย จะใช้ผ้าโทนสีเข้ม เรียกว่า ผ้าสอร่างดำสอดคล้องกับ ฅมน ธนินธยานุการ, วรพจน์ พรหมจักร, และสุภิกัตร์ บุญแน่น (2561) ได้ศึกษาความเป็นมา ของภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าของชุมชนบ้านหนองกงจรรย์ผาง เริ่มจากการทอผ้าเพื่อใช้ สอยภายในครอบครัว และประสบการณ์ในการทอผ้า คือ การอบรมจากกลุ่มชักทอไทและ หลังจากเข้ารับการอบรมแล้วได้นำความรู้ที่ได้รับไปถ่ายทอดให้ชุมชนใกล้เคียง ในปัจจุบันได้ พัฒนาการการทอผ้าเพื่อให้ความโดดเด่นและเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนซึ่งชุมชนมี แนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาโดยการถ่ายทอดความรู้จากประสบการณ์ในการทอผ้าโดยใช้ การบอกเล่าและการให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง มีการจัดตั้งกลุ่มอาชีพการทอผ้าฝ่ายใน ชุมชน มีการส่งเสริมการสร้างเครือข่ายและขอความร่วมมือจากผู้นำชุมชนในการส่งเสริมให้ เกิดเครือข่ายเพื่อเกื้อกูลสินค้าของกลุ่มผู้ผลิต ในชุมชนและชุมชนข้างเคียง นอกจากนี้ควรมุ่ง ส่งเสริมโดยการปลูกจิตสำนึกคนในท้องถิ่น และยังสอดคล้องกับ จิรดาภรณ์ อินดี และคณะ (2565) ได้ศึกษาการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ้าทอพื้นเมืองของชุมชนบ้านเชิงค้อยมาจาก บรรพบุรุษที่มีการสืบทอดต่อกันมาตั้งแต่รุ่นสู่รุ่น ผ้าทอมีลักษณะลวดลายการทอผ้าที่มีความ สวยงามและเป็นเอกลักษณ์ในตัวของผ้าทอพื้นเมืองเอง และมีการนำผ้าทอพื้นเมืองมาพัฒนา มีการออกแบบผลิตภัณฑ์ และประยุกต์ลวดลายผ้าทอและถ่ายทอดการออกแบบ เป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ให้น่าสนใจมากขึ้นสอดคล้องกับภูมิปัญญาและอัตลักษณ์ของผ้าทอ ทั้งภูมิปัญญาด้านวัตถุดิบจากธรรมชาติ การพัฒนาลวดลายและการผสมผสานภูมิปัญญาและ ความรู้สมัยใหม่ เพื่อนำผ้าทอไปสร้างมูลค่าให้กับชุมชนและเป็นการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์

จากผ้าทอที่สามารถเข้าถึงกลุ่มผู้บริโภคหรือผู้ซื้อทุกระดับและสามารถนำไปเผยแพร่สู่สาธารณะในวิธีการต่าง ๆ เพื่อพัฒนาและส่งเสริมสินค้าให้มีความน่าสนใจและมีตลาดใหม่ ๆ ตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคที่มีความเหมาะสมมากขึ้น

อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2. เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายทางกระรอกเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ชุมชนบ้านดู่ ตำบลเมืองปัก อำเภอบึงขัง จังหวัดนครราชสีมา พบว่า แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายทางกระรอกของชุมชนบ้านดู่ควรมีการสร้างความรู้ความเข้าใจ สร้างมูลเหตุจูงใจให้สืบทอดการทอผ้าไหมลายทางกระรอก เพื่อให้เกิดรายได้และกลายเป็นอาชีพเสริมหรืออาชีพหลักที่เหมาะสมกับชาวบ้าน อันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวบ้านให้ดีขึ้น ส่งเสริมการสืบทอดโดยลูกหลานหรือสมาชิกในครอบครัวได้สัมผัสการทอผ้าไหมลายทางกระรอกอย่างต่อเนื่องทั้งที่ตั้งใจและไม่ตั้งใจเป็นไปด้วยวิถีการธรรมชาติ เกี่ยวโยงสัมพันธ์กันของคนในครอบครัว ซึ่งเป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคมโดยการใช้การทอผ้าไหมเป็นเครื่องมือให้กับคนในชุมชนทุกภาคส่วนในการส่งเสริมการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายทางกระรอกเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ชุมชนบ้านดู่ และหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ชุมชนทั้งทางตรงและทางอ้อม ควรสนับสนุนองค์ความรู้และงบประมาณในด้านต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมกิจกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายทางกระรอกเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ชุมชนอย่างยั่งยืน และการจัดทำหลักสูตรการทอผ้าไหมลายทางกระรอกและตลาดอื่น ๆ ให้กับสถาบันการศึกษาในพื้นที่เพื่อให้ช่วยสืบสานและสืบทอดและบรรจุเป็นหนึ่งในหลักสูตรการเรียนการสอน จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้การทอผ้าของชุมชน และการส่งเสริมให้เป็นศูนย์การท่องเที่ยวชุมชนเชิงการเรียนรู้หมู่บ้านผ้าทอ โดยพัฒนาส่งเสริมการบันทึกกระบวนการและขั้นตอนการผลิตภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายทางกระรอกและลายอื่น ๆ เพื่อเป็นหลักฐานไว้สำหรับการถ่ายทอดภูมิปัญญาอันล้ำค่าของบรรพบุรุษต่อไป รวมไปถึงส่งเสริมให้มีการถ่ายทอด องค์ความรู้การทอผ้าไหมลายทางกระรอกและตลาดอื่น ๆ ให้กับคนรุ่นใหม่ไม่ว่าจะเป็นนักท่องเที่ยวหรือประชาชนทั่วไปที่มีความสนใจมาศึกษาดูงานการท่องเที่ยว

เชิงการเรียนรู้และให้นักท่องเที่ยวสามารถลงมือปฏิบัติกิจกรรมการทอผ้าในกระบวนการและขั้นตอนการทอผ้าได้ด้วย เพื่อเป็นการส่งเสริมและการอนุรักษ์ให้ภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายทางกระรอกชุมชนบ้านดู่ ตำบลเมืองปัก อำเภอบักรังชัย จังหวัดนครราชสีมาคงอยู่สืบไปอย่างยั่งยืน และสอดคล้องกับ มาริสสา อินทเรกิต, ชรินทร์ งามกมล, และวิชุดา อยู่ยงค์ (2561) ได้ศึกษาแนวทางการอนุรักษ์การถ่ายทอดภูมิปัญญาของการทอผ้าไหมมัดหมี่ขึ้นต้นแดงของชุมชนบ้านหัวสะพาน ใช้หลายวิธีร่วมกันทั้งการบอกเล่า การบันทึกลงในกระต่ายลายเส้นกราฟ การสาธิต และลงมือปฏิบัติ การพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกัน การอนุรักษ์และสืบสานของผ้าไหมมัดหมี่ขึ้นต้นแดงของชุมชนมีความสามารถในการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ มีผู้ที่มีความรู้และฝีมือในการทอผ้าเพื่อสืบทอดรุ่นต่อรุ่น และยังสอดคล้องกับ ณัฐริกา บุตรศรี และคณะ (2563) ได้ศึกษาการถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านการทอผ้าไหม บ้านหล่งประดู่ ตำบลหล่งประดู่ อำเภอยางตลาด จังหวัดนครราชสีมา มีแนวทางในการถ่ายทอดได้หลายทาง โดยใช้เทคนิคการสาธิต การปฏิบัติจริงการบอกเล่าเพื่อให้ปฏิบัติตามซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นพลวัตจนเกิดการสั่งสมและพัฒนาความรู้การทอผ้าไหมอยู่ตลอดเวลา มีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะของพัฒนาการและการสร้างนวัตกรรมเพื่อการพัฒนาผลงานของผู้ผลิตผ้าไหมแต่ละกลุ่ม ซึ่งแต่ละวิธีขึ้นอยู่กับองค์ความรู้และกลุ่มเป้าหมายที่จะรับการถ่ายทอด และแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทอผ้าไหมต้องได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากภาครัฐและเอกชนเพื่อส่งเสริมกลุ่มทอผ้าไหมให้มีความยั่งยืนและการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง ได้มีการเสริมสร้างความเป็นผู้นำในการอนุรักษ์ภูมิปัญญา และช่วยสืบสานสืบทอดเพื่อบรรจุเป็นหนึ่งในหลักสูตรการเรียนการสอน การปลูกจิตสำนึกของคนในชุมชนให้เห็นคุณค่าของภูมิปัญญา การบันทึกลวดลายผ้าไหม เพื่อเป็นหลักฐานและถ่ายทอดภูมิปัญญาอันล้ำค่าของบรรพบุรุษดำรงอยู่ต่อไป

อภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อการอนุรักษ์และพัฒนาการทอผ้าไหมลายทางกระรอกเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ชุมชนบ้านดู่ ตำบลเมืองปัก อำเภอบักรังชัย จังหวัดนครราชสีมา พบว่า คนในชุมชนบางกลุ่มยังไม่เข้าใจและยังเข้าไม่ถึงในองค์ความรู้ต่อการอนุรักษ์และพัฒนาการทอผ้าไหมลาย

ทางกระรอกเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ชุมชนบ้านดู่ ตำบลเมืองปัก อำเภอบักรังชัย จังหวัดนครราชสีมา โดยเฉพาะชุมชนบ้านดู่ขาดหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ทั้งทางตรงและทางอ้อมในการการสนับสนุนด้านความรู้ความเข้าใจ ทักษะ วัสดุ อุปกรณ์ และด้านงบประมาณที่เหมาะสมในการส่งเสริมและพัฒนารองรับและพัฒนารองรับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ชุมชนบ้านดู่ขาดการส่งเสริมการมีส่วนร่วมการรวมกลุ่มเพื่ออนุรักษ์และสืบสานการทอผ้าไหมลายทางกระรอก ของคนในชุมชน โดยเฉพาะการขาดความสนใจในการสืบสานภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายทางกระรอกจากคนรุ่นใหม่ ๆ อยู่ในชุมชน โดยต้องได้รับการส่งเสริมพัฒนาในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาและสืบสานองค์ความรู้ด้านการทอผ้าไหมลายทางกระรอกอย่างเร่งด่วนให้แพร่หลายและกระจายในทุก ๆ ภาคส่วนของชุมชน และควรจัดตั้งศูนย์การท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้การทอผ้าจากต้นทุนภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนเพื่อให้เกิดความยั่งยืน รวมถึงการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงการเรียนรู้เพื่อเป็นการเผยแพร่ข้อมูลให้กับสังคมภายนอกได้รับทราบ และเกิดกระแสการเดินทางมาเยือนและเรียนรู้ที่สามารถลงมือปฏิบัติและมีส่วนร่วมในการทอผ้าไหมลายทางกระรอกและลวดลายอื่น ๆ ได้ ชุมชนบ้านดู่ยังขาดการส่งเสริมการประชาสัมพันธ์กิจกรรมภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายทางกระรอกเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้ของชุมชนอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน สอดคล้องกับ ปิรันธน์ ปุณณูประภา และคณะ (2561) ได้ศึกษาปัญหาการสืบทอดภูมิปัญญาผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่ โดยพบปัญหากลุ่มผู้ถ่ายทอด มีจำนวนน้อยและยังเป็นกลุ่มผู้สูงอายุ ปัญหาด้านศิลปวัฒนธรรม การขาดความต่อเนื่องด้านการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้า ปัญหาช่องทางในการสืบทอด พบว่าช่องทางหลักการสืบทอดปัจจุบันมีเพียงกลุ่มทอผ้ากลุ่มสตรีหัตถกรรมผ้าทอไทยพวน และปัญหากลุ่มผู้สืบทอด ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุ ในขณะที่เด็กและเยาวชนไม่ค่อยให้ความสนใจในส่วนแนวทางการสืบทอดภูมิปัญญาผ้าทอ และยังสอดคล้องกับ อรุณรัตน์ จำปากุล, สุทัศน์ ประทุมแก้ว, และพระพรสวรรค์ จิตติญาโน (2565) ได้ศึกษาการพัฒนาหัตถกรรมผ้าไหมเชิงพุทธของชุมชนบ้านปะอ่าว ตำบลปะอ่าว อำเภอดุหมพพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ พบปัญหาและอุปสรรคที่มีประเด็น คือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุน

ด้านความรู้ความเข้าใจ ทักษะ วัสดุ อุปกรณ์ งบประมาณให้เหมาะสมกับงาน ควรเร่งถ่ายทอดความรู้ให้แก่เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบ มอบหมายภารกิจและกระตุ้นเจ้าหน้าที่ระดับตำบลให้มีความสำคัญกับชุมชน จัดการดำเนินงานส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนในบทบาทภารกิจหน่วยงานที่เหมาะสม และให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ควรมีการประสานความร่วมมือจากหน่วยงานภาคีระดับประเทศจนถึงระดับพื้นที่ และขาดการประชาสัมพันธ์สร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่ผู้เกี่ยวข้อง

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ควรส่งเสริมให้ชุมชนมีการจัดทำหลักสูตรในเรื่องการทอผ้าไหมลายทางกระรอกเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ชุมชนและให้กับสถาบันการศึกษาในท้องถิ่นเพื่อให้มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาดังกล่าวให้กับคนรุ่นหลังและนักท่องเที่ยวที่สนใจมาท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้หมู่บ้านผ้าทอของท้องถิ่น

1.2 ส่งเสริมความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐหรือเอกชนที่เกี่ยวข้องทั้งทางตรงและทางอ้อมให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาและการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าไหมลายทางกระรอก และส่งเสริมการจัดทำศูนย์การท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ชุมชนในการจัดกิจกรรม การให้คำแนะนำด้านองค์ความรู้ กระบวนการ และด้านแหล่งเงินทุน รวมไปถึงการสร้างเครือข่ายการจัดกิจกรรมทางการท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงการเรียนรู้ การเพิ่มพูนความรู้เกี่ยวกับกระบวนการทอผ้า การอนุรักษ์และการออกแบบลวดลาย การออกแบบผลิตภัณฑ์ ตลอดจนการส่งเสริมในด้านประชาสัมพันธ์เพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารของชุมชนและการส่งเสริมกิจกรรมในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทอผ้าไหมลายทางกระรอกของชุมชนเพื่อเป็นแหล่งการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้และพัฒนาการตลาดของภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายทางกระรอกชุมชนบ้านดู่อย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

2. ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

ควรทำการศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการเชื่อมโยงเส้นทางทางภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่ใกล้เคียง รวมถึงการศึกษากลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายทางกระรอกเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ชุมชน เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนได้อย่างยั่งยืน

รายการอ้างอิง

- กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2564). **มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้**. สืบค้น 9 พฤษภาคม 2565, จาก <http://ich.culture.go.th/index.php/th/acticleich/1034----m-s>.
- กัญญารินทร์ ไชยจันทร์. (2565). ภูมิปัญญาของปราชญ์ท้องถิ่นผ้าไหมมัดหมี่ในอำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น เพื่อการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์. **วารสารการบริการและการท่องเที่ยวไทย**. 17(2), 88-100.
- จิรดาภรณ์ อินดี, สุนิสา ล้อลำเลียง, ชนะวงศ์ พงษ์แปง, สุภาภรณ์ ตั้ยตามพันธ์, สุดารัตน์ บุโฝ และกษามาส แก้วกาศ. (2565). การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจของผ้าทอพื้นเมือง ชุมชนบ้านเชิงดอยตำบลสบเตี๊ยะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่. **วารสารช่วงฉายา**. 16(2), 13-25.
- เขาวลิต อยู่เกิด, วิจิตรา ศรีสอน และศิริโรจน์ ภาคสุวรรณ. (2564). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการแบบยั่งยืน: กรณีศึกษารูปแบบการจัดการขยะชุมชนตลาดสดแอปป์แลนด์ใหม่ เขตบึงกุ่ม กรุงเทพมหานคร. **วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์**. 4(2), 713-726.
- ณมน ธนินธญากร, วรพจน์ พรหมจักร และสุภิกัตร์ บุญแน่น. (2561). การอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทอผ้าฝ้ายบ้านหนอง กุงจารย์ผาง ตำบลหนองเรือ อำเภอโนนสัง จังหวัดหนองบัวลำภู. **วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด**. 2(2), 23-34.

- ณัฐริกา บุตรศรี, อักษร สวัสดิ์, วีรพล วีรพลางกูร และนภพร เชื้อขำ. (2563). การถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านในการทอผ้าไหมบ้านหล่งประดู่ตำบลหล่งประดู่ อำเภอยางตลาด จังหวัดนครราชสีมา. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*. 4(1). 56-67.
- ธมนพัชร ศรีชะพลกุลสิทธิ, วิทยาธร ท่อแก้ว และกมลรัฐ อินทรทัศน์. (2564). รูปแบบการสื่อสารในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มทอผ้าไหมยกทองจันทร์โสมา จังหวัดสุรินทร์. *วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ*. 6(1), 100-117.
- ปัทสนันท์ อุ่นเมือง. (2556). *วิธีการอนุรักษ์ผ้าหมี่ขิดของชุมชนบ้านนาข้า ตำบลนาข้า อำเภอมือง จังหวัดอุดรธานี* (การศึกษาอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตร์ มหาบัณฑิต). ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ประทับใจ สิกขา. (2555). *ผ้าทอพื้นเมืองอีสานใต้*. อุบลราชธานี: ศิริธรรมออฟเซต.
- ปิลันธน์ ปุณณประภา, พงษ์ธิ์ ศุภเศรษฐศิริ, นพดล อินทร์จันทร์ และกิตติกรณ์ นพอดมพันธ์. (2561). ปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญหาต่อภูมิปัญญาและการสืบทอดผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่ จังหวัดนครนายก. *วารสารวิชาการนวัตกรรมสื่อและสังคม*. 6(1), 159-168
- พจนา สวนศรี และ สมภพ ยี่จอหอ. (2556). *คู่มือมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน*. เชียงใหม่: สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน. มหาวิทยาลัยพายัพ.
- ภัทรวดี อัครา และ การุณย์ บัวเผื่อน. (2558). วิธีการอนุรักษ์ผ้าไหมมัดหมี่ของชาวบ้านห้วยแคน อำเภอกุดรัง จังหวัดมหาสารคาม. *วารสารสหวิทยาการวิจัย: ฉบับบัณฑิตศึกษา*. 4(2), 95-101.
- มาริสสา อินทรเกิด, ชรินทร์ งามกมล และวิชุดา อยู่ยงค์. (2561). การอนุรักษ์และสืบสานการทอผ้าไหมมัดหมี่ขึ้นต้นแดงของชุมชนบ้านหัวสะพานอำเภอยางตลาด จังหวัดบุรีรัมย์. *วารสารธุรกิจปริทัศน์*. 10(1), 141-154.
- วันนะ จุฑะวิภาต. (2555). *ผ้าทอกับชีวิตคนไทย* (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- วันชัย วัฒนศัพท์. (2558). *การมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาองค์กร*. สืบค้น 3 มีนาคม 2565, จาก <http://suthep.crru.ac.th/mgnt37.doc>

ศิวาพร พยัคฆนันท์, อัครเดช สุพรรณฝ่าย, พรรณนิการ์ กงจักร, พุฒิพงษ์ รับจันทร์, อาภาพร บุญประสพ และรุจิเรศ รุ่งสว่าง. (2564). การพัฒนาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวชุมชนผ้าไหมทอมือ ตำบลสวาย อำเภอมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์. **วารสารธรรมศาสตร์**. 40(2), 130-156.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13(พ.ศ. 2566–2570)**. สืบค้น 9 พฤษภาคม 2565, จาก <https://www.nesdc.go.th/download/document/Yearend/2021/plan13.pdf>.

สำนักงานจังหวัดนครราชสีมา. (2565). **ข้อมูลพื้นฐานจังหวัดนครราชสีมา ประเด็นการพัฒนาจังหวัดนครราชสีมาระยะ 5 ปี พ.ศ. 2561–2565**. สืบค้น 4 มกราคม 2565, จาก <https://www2.nakhonratchasima.go.th/content/vision>.

สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอบักรชัย จังหวัดนครราชสีมา. (2565). **หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ อำเภอบักรชัย**. สืบค้น 18 มกราคม 2565, จาก <https://district.cdd.go.th/pakthongchai/service/one-tambon-one-product/>

อรณิชา ทศตา, สุกัญญา ใจอดทน และจันทร์จิรา ใจอดทน. (2560). การถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านในการทอผ้าไหม อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ. **วารสารวิทยาลัยนครราชสีมา (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)**. 11(1). 117-128.

อรุณรัตน์ จำปากุล, สุทัศน์ ประทุมแก้ว และพระพรสวรรค์ ฐิติญาโณ. (2565). การพัฒนาหัตถกรรมผ้าไหมเชิงพุทธของชุมชนบ้านปะอาว ตำบลปะอาว อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดศรีสะเกษ. **วารสาร มจร. อุบลปริทรรศน์**. 7(3), 912-922.

B. Saheb Zadeh & Nobaya Ahmad. (2010). Participation and Community Development. **Current Research Journal of Social Sciences**. 2(1), 13-14.

The Association of Southeast Asian Nations (ASEAN). (2016). **ASEAN Community Based Tourism Standard**. Jakarta: ASEAN Secretariat.

World Tourism Organization. (2005). **Making Tourism More Sustainable - A Guide for Policy Makers**. Retrieved August 19, 2022, from https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/8741/Making%20Tourism%20More%20Sustainable_%20A%20Guide%20for%20Policy%20Makers2005445.pdf?sequence=3&isAllowed=y.

การสัมภาษณ์

ประภาพรณ พากักดี, ประธานกลุ่มชุมชนหัตถกรรมทอผ้าไหมบ้านดู่ ตำบลเมืองปัก อำเภอบักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา (ผู้ให้สัมภาษณ์), เมื่อ 9 มกราคม 2565